

УДК 342.4+321

О.І. Дермановський
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Науковий керівник: Д.І. Ткач
доктор політичних наук, професор,
проректор з міжнародних зв'язків,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Уряди Угорщини та конституційне правосуддя на початку 1990-х років (перша частина)

У статті в історико-правовому аспекті розглядається генезис формування та розвитку конституційного правосуддя в Угорщині на початку 90-х років 20 ст. та його вплив на забезпечення прозорості діяльності Уряду, яка ґрунтується на демократичних засадах. Особливу увагу у цьому плані приділено функціонуванню Конституційного суду.

Ключові слова: Уряд Угорщини, Конституційний суд, конституційне правосуддя.

А.И. Дермановский
аспірант,
ВУЗ «Університет економіки і права «КРОК»
Научный руководитель: Д.И. Ткач
доктор политических наук, профессор,
проректор по международным связям,
ВУЗ «Університет економіки і права «КРОК»

Правительства Венгрии и конституционное правосудие в начале 1990-х годов (первая часть)

В статье в историко-правовом аспекте рассматривается генезис формирования и развития конституционного правосудия в Венгрии в начале 90-х годов и его влияние на обеспечение прозрачности деятельности Правительства, основанной на демократических принципах. Особое внимание в этом плане уделяется функционированию Конституционного суда.

Ключевые слова: Правительство Венгрии, Конституционный суд, конституционное правосудие.

O. Dermanovskij

P.G.,

«KROK» University

Scientific adviser: D. Tkach

Professor, doctor of political Science,

Vice-rector for international Affairs

«KROK» University

Hungarian Government and Constitutional Justice at the beginning of 1990-th

(first part)

The article describes the historical and juridical aspect of the genesis of formation and development of constitutional justice in Hungary at the beginning of 90-th and its influence on transparency of the Governmental activities based on the democratic principles. The special focus is given to Constitutional Court activities.

Key words: Hungarian Government, Constitutional Court, Constitutional Justice

Постановка проблеми

На початку 90-х років в Угорщині активно розбудовувалася молода демократична держава. Насамперед потрібно було створити нормативно-правову основу для здійснення політичних трансформацій та докорінних змін в економіці держави. Угорці розпочали цю роботу зі зміни конституційного правосуддя, формування Конституційного суду, який би забезпечив контроль за реалізацією всіма гілками влади положень Основного Закону. Особлива увага була приділена нагляду за діяльністю Уряду, який був головним генератором перетворень у суспільстві. За цих умов зазначений феномен забезпечення конституційним правосуддям діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років вартий уваги та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Висвітлення окремих аспектів конституційно-правового забезпечення діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років розглядають у своїх дослідженнях угорські та українські фахівці, а саме Bán Tomas, Pokol Béla, Kőrösénzi András, Kulcsár Kalman, Kukorelli István Sajo András, Д.Ткач, Є. Кіш, у яких аналізуєть-

ся проблема розбудови правової держави. Предметом опрацювання стали положення Конституції Угорщини, які стосуються цієї тематики, а також відповідні нормативно-правові акти.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Аналіз аспектів конституційно-правового розвитку забезпечення діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років надає можливість оцінити наслідки цих процесів для становлення та розвитку Угорської держави, заснованої на демократії та забезпеченні верховенства права.

Формулювання цілей статті

Метою статті є вивчення впливу докорінних змін конституційного правосуддя на забезпечення діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років.

Основний матеріал дослідження

Частина дослідників, що займаються аналізом новітніх явищ, розглядає класичну трійку розподілу влади (між законодавчими, виконавчими та судовими органами), розглядаючи і її подальші елементи, наприклад, органи самоврядування. Інші наголошують на важливості ефективності органів взаємного контролю окремих

галузей влади (класична система «гальм і рівноваг»), виділяючи форми його прояв з погляду координації відокремлених галузей влади і співвідношення сил у суспільстві. Всупереч усіляким дискусіям цілком вірогідно, що від авторитарності найбільш ефективно захищає та політична система, яка, базуючись на плюралізмі влади, а не тільки на багатопартійній системі, знаходить сентенцію у такій державній організації, у якій державна влада дійсно розподілена між її гілками, і не тільки в формі «розподілу праці».

На підставі можливостей, забезпечених Конституцією, істотні складові елементи різних галузей влади поділяються таким чином: формування політики, що відбивається в законодавстві і його виконанні, реалізація цієї політики, контроль її конституційності, вирішення конфліктів між громадянами, а також між громадянами й організаціями шляхом розгляду їх незалежним судом.

Якщо зробити спрощення сучасних теорій, які дали багато нових результатів і привабливі констатації, та заглибитися до їх історичного ядра, то стане зрозуміло, що поділ влади, система гальм і рівноваг, забезпечення контролю, по суті, правові норми, не завжди оформлені в текстовому вигляді. Значна частина цих принципів представлена політичними і правовими цінностями європейської (в ширшому сенсі можна було б сказати євроатлантичної) цивілізації, покладеними в основу європейських конституцій, і які застосовуються в рішеннях Страсбурзького суду з прав людини та є обов'язковими для держав – членів Ради Європи [1].

Отже, коли ми прагнемо диференціювати юридично врегульовані та юридично не врегульовані сфери діяльності уряду, потрібно розрізнити текстуально сформульоване «позитивне» право або дискреційну діяльність. Усе це займає значне місце в державному управлінні. Не можна забувати, що згадані юридичні принципи і цінності створюють рамки і для текстуально не врегульованої політичної діяльності [2]. Таким чином, при аналізі ролі орга-

нізацій і установ, що входять до системи гальм і рівноваг, яка функціонує іноді формально, а в інших випадках і фактично, то цей аспект не можна залишати без уваги.

Конституція Угорської Республіки, яка діяла до 2011 року, завдання дотримання конституційності поклала на кілька органів і установ. У обов'язки Державних зборів (див. абзац 2 § 19 кілька разів модифікованого тексту закону XXXII від 1989 року) це входить так само, як і з певного року) це входить так само, як і з певного року) це входить так само, як і з певного року) погляду, в обов'язки Президента республіки (абзац 1 § 29) і навіть самого Уряду (пункт «а» абзацу 1 § 35). Природно, захист Конституції є також завданням судової організації (абзац 1 § 50) і прокуратури (абзац 1 § 51). Однак установою, яка слугує винятково цій меті, є Конституційний суд, форму якого визначає § Конституції і закону XXXII від 1989 року [3].

Думка про контроль дотримання конституційності була присутня в дослідженнях конституційного права і теорії права більш ніж за десять років до зміни ладу, вона виникла і в окремих політиків майбутньої опозиції. Знаючи про те, що конституційне правосуддя розповсюдилося в Європі після Другої світової війни саме в якості потенційного захисту від нехтування правами людини тотальними диктатурами, логічним було прагнення ввести конституційне правосуддя і в процесі пошуку виходу з соціалістичного політичного режиму, який по суті своїй був різновидом авторитарної системи.

Щось подібне спробувала висловити політична влада в Угорщині ще за часів соціалізму – хоча і в не зовсім вдалий формі, але навіть у теорії не маючи наміру порушити суверенітет Державних зборів. Законом № I від 1984 року, що базувався на прийнятій у 1983 році модифікації Конституції 1949 року, було запроваджено прообраз Конституційного суду, а саме так звану Конституційно-правову раду. Однак цей державний орган був повністю залежний від Державних зборів (більшість його членів і голова були депутатами парламенту), що далеко не відповідало вимогам «зовнішнього» конституційного нагляду [4].

8 лютого 1988 року видатний угорський вчений-юрист Кальман Кулчар написав тодішньому Прем'єр-міністру К. Гросу «Роздуми про завдання і зв'язки партії, уряду, Державних зборів і судів». У цій аналітичній записці він практично запропонував зміну політичної системи і введення нової Конституції, визначав Конституційний суд як органічну частину створюваної державної організації [5]. У 1989 році був прийнятий закон № I, завдяки якому цю вимогу було включено до Конституції.

Виникає питання, а чому в стару Конституцію, спочатку прийняту в 1949 році й значно модифіковану в 1972 році, був включений Конституційний суд, адже принципово він міг захищати тільки старі норми? Відповідь: саме в той період, коли Державні збори прийняли зміну Конституції, що містила введення Конституційного суду, в Угорщині були затверджені дуже важливі закони (закон про право зборів і закон про право об'єднань, який містив і введення багатопартійної системи) й на черзі було прийняття інших законопроектів, які готували зміну ладу. Однак ще деякий час залишалися в силі й такі закони, які могли перешкодити перетворенням: наприклад, розділ Кримінального кодексу про злочини проти держави (його модифікації практично з абсолютно новим розділом Уряд представив Державним зборам у червні 1989 року, але, виконуючи основну умову, прийняту на переговорах правлячої партії та опозиційних політичних сил за «круглим столом», Уряд разом з кількома іншими важливими законопроектами, в тому числі про Конституційний суд, взяв цю модифікацію назад).

З міркувань тодішнього Уряду створений Конституційний суд повинен був стати тією організацією, яка шляхом роз'яснень і рішень виключила б протиріччя та здійснила правовий захист політичної активності й слугувала створенню нових законів, які протистояли б колишній, але ще чинній Конституції.

Однак опозиційні політичні сили виступили проти інституту Конституційного суду, як і проти розробки нової Конститу-

ції. Зокрема, головним чином через підозри і недовіри (наприклад, боялися залежності Уряду від УСРП, хоча він тоді вже в багатьох випадках довів, що в інтересах перетворення працює незалежно від правлячої партії), побоюючись того, що правляча партія посадить у крісла конституційних суддів своїх людей. Тут необхідно зауважити, що в законопроекті, поданому урядом М. Немета в червні 1989 року, був розроблений такий механізм обрання членів конституційних суддів, який спирався передусім на професіоналізм, вимагав знання справи, таким чином можливих кандидатів обирали на підставі списку, складеного професійними організаціями (Угорською Академією наук, університетами, суддівською колегією, адвокатськими палатами) та затвердженого комісією Державних зборів, в якій повинні бути представлені різні політичні сили, і вона пропонувала б кандидатури суддів на голосування Державним зборам.

У підсумку на другому етапі політичних переговорів ставлення опозиції до Конституційного суду змінилося, коли на базі складеного Урядом проекту була прийнята модифікація, яка практично обновила Конституцію і змінила спосіб обрання конституційних суддів. Згідно з новим способом була скасована запропонована раніше процедура попереднього відбору, і в підсумку кандидатів висували політичні партії, а для обрання суддів була необхідною більшість у дві третини голосів, тобто практично консенсус.

У ході переговорів було досягнуто угоду про те, що з числа визначених у законі 15 суддів Конституційного суду тільки п'ятьох обирають чинні Державні збори, ще п'ятьох – парламент, який буде сформований після виборів, а інші будуть обрані у наступному циклі. Таким чином, на початку 90-х років Конституційний суд функціонував у складі дев'яти суддів (один суддя був обраний у члени Міжнародного суду в Гаазі) та виявився спроможним для якісного виконання поставлених завдань. Більшість його суддів були обраними на підставі висунення кандидатур різними

політичними партіями – це здебільшого професора університету, фахівці з конституційного права, двоє колишніх адвокатів і один колишній суддя.

Досить цікаво Конституційний суд трактує твердження про те, що Президент республіки «стоїть на сторожі демократичного функціонування організації державної влади» (1-й абзац §29 Конституції Угорщини). Він роз'яснює його як виключну директиву на той випадок, «коли в демократичному функціонуванні організації державної влади виникають серйозні порушення, усунення яких вимагає втручання глави держави. Президент прийняттям виняткових заходів сприяє державному механізму зрушити з мертвої точки, щоб знову почати нормально діяти» [6].

Відповідно до закону № XXXII від 1989 року, в завдання Конституційного суду (тут виділені тільки ті з них, що пов'язані з діяльністю щодо захисту конституційності) входять:

- попередній (до прийняття закону) контроль нормативності з погляду конституційності;
- подальший контроль нормативності закону (або іншої правової норми) після їх прийняття;
- тлумачення Конституції;
- розгляд скарг, що стосуються конституційного права;
- розгляд конфліктних ситуацій, пов'язаних зі сферою компетенції.

На основі наведеного переліку завдань стає ясно, що практична діяльність Конституційного суду щодо визначення відповідності діяльності Уряду Конституції (навіть якщо побічно це проявляється вже і в законодавчій роботі) має важливе значення і в сфері контролю правового регулювання, що лежить в основі урядової діяльності. Це тим більше відповідає дійсності так, якщо врахувати обставини розробки закону № XXXI від 1989 року, який, по суті, створив нову Конституцію, але формально зробив лише її модифікацію.

Значення роботи Конституційного суду підвищували громадські взаємозалежності політичних сил, що сформувалися в ході

зміни ладу і сприяли цьому процесу та пізніше організувалися в партії і в результаті загальних виборів 1990 року потрапили до Державних зборів. Важливість Конституційного суду ще більше зросла завдяки внутрішнім чинникам коаліції, сформованої в ході виборів і яка сформувала Уряд завдяки визначальним її положенням економічних і політичних явищ і, нарешті, тієї угорської політичної культури, яка ледь вловимим чином (що впливає з її природи) ставить жорсткі умови функціонування юридично дефінованої інституційної системи. У сукупності всі ці фактори призвели до того, що Конституційний суд, до завдань якого не входить політична діяльність і навіть члени якого намагаються свідомо утримуватися від політики, все ж виявився в положенні політичного гравця [7].

Серед обставин зародження «модифікованого» закону, який створив восени 1989 року, по суті, нову Конституцію, фігурує, по-перше, те, що сама правова норма ґрунтувалася переважно на «принципах регулювання», представлених Державним збором на засіданні в березні 1989 року, в результаті розгорнулася дискусія на позицію Уряду, який ініціював цю дискусію; по-друге, те, що закон став результатом багатосторонніх політичних переговорів, на яких були досягнуті компроміси, які відображали прагнення, побоювання і підозри окремих політичних сил. Природно, як наслідок цього, з'явилися суперечливі і невизначені формулювання закону. Незважаючи на те, що частина їх пізніше була усунена шляхом уточнень, все ж їх залишилося досить для того, щоб Конституційний суд «безперервно» займався доопрацюванням Конституції. Однак безсумнівно, що таким шляхом рішення Конституційного суду готували дорогу і до майбутньої Конституції.

Процес і особливості зміни ладу досить відомі, проте рідше враховується те, що крім свідомої основної спрямованості зміни системи (створення конституційної правової держави і ринкового господарства і т. ін.) в цей процес виявилися втяг-

нуті різні інтереси, погляди і навіть емоції, раціональні й нераціональні уявлення. В даному випадку все це призвело до появи політичних задумів і дій, несумісних з текстом або основними принципами Конституції.

Загальновідомо, що спочатку окремі політичні партії будувалися на групах інтелектуальної еліти різного ідеологічного спрямування, і до цього дня недостатньо зрозуміло, який громадський фон був основою створення партій. Практично всі партії можна рахувати збірними, і саме тому при з'ясуванні ідейних засад, взаємозв'язків політичних уявлень і політичної практики в оцінці та вираженні даних ситуацій при прийнятті необхідних рішень виявляється невизначеність. Мінливий економічний, політичний і соціальний стан, природно, не сприяє узгодженості політичних рішень, що в силу необхідності викликає насамперед внутрішні проблеми в правлячих партіях, в коаліції, що впливають і на стан країни загалом.

Нарешті, негативні традиції угорської політичної культури, яка примусово була перейнята від старої політичної системи, що базувалася на радянській практиці, було використано і в спробах правового регулювання, що заважало процесу модернізації. Не потрібно забувати про вплив на ці процеси і негативних традицій угорської політичної культури, а саме вплив афективних, суб'єктивних елементів, або ж в процесі формування суспільства ззовні неминуче підсилювали вищеназвані елементи. Таким є ставлення патрон-клієнт, орієнтоване на вищих, збереження патерналістських сподівань і т. ін. Зауважимо, що ці явища були присутні ще до 1989 року, в «період реформ», які підготували зміну ладу.

Таким чином, не можна ігнорувати і дисфункції, які витікають з економічних взаємозв'язків зміни системи. Наприклад: значна частина населення втратила почуття впевненості в завтрашньому дні, матеріальної стабільності, яку нехай на якому б то не було низькому рівні, але все ж забезпечував т.зв. «соціалістичний» лад. У

той же час, вони в недостатній мірі оцінювали елементи отриманої політичної свободи, значення особистості і її думки, які створив новий лад. Поряд з цим збереглися такі з уже згаданих елементів (патерналізм, стосунки патрон-клієнт, важливість зв'язків, нова політична благонадійність на шкоду професіоналізму), які населення, не знаючи передісторії, асоціювало тільки з соціалістичним ладом. З усього цього випливає, що перелічені явища, набуваючи в очах населення набагато більших масштабів, ніж насправді, налаштовували певні групи населення проти демократичного устрою.

Коротко викладені в якості прикладу фактори, поєднуючись з відсутністю колись відкинутих (як, наприклад, друга палата в Державних зборах) або ж прийнятих, але не здійснених інституцій, як, наприклад, введення омбудсменів або ж воістину повна незалежність суддів, призвели до політичної «переваги» Конституційного суду, точніше, до такого тлумачення його ролі, яке багато угорських фахівців визнали неприйнятним і яке відоме як активізм суддів Конституційного суду.

«Активізм» Конституційного суду на початку 90-х років викликав великі суперечки і в угорській юридичній літературі. По суті справи, ця дискусія розгорнулася в 1993 і 1994 роках навколо статті Б. Покол (1993), яка була опублікована в журналі «Таршадальмі Семле» і порушила питання про «активізм» і про місце Конституційного суду в угорській державній системі [8].

При аналізі діяльності угорського Конституційного суду в період після загальних виборів 1990 року ми не можемо виходити з програми Уряду, в якій про це, природно, нічого не говориться. Але потрібно враховувати і те, що діяльність Конституційного суду відіграє значну роль у формуванні урядової політики в процесі правління, незважаючи на те, що принципово він покликаний вирішувати не політичні, а правові проблеми. У найпростішому варіанті ця теза і не заперечується, і все рідше ставиться під сумнів те, що будь-яка діяльність Конституційного

суду, – незалежно від того, чи виконують її спеціально створені конституційні суди, як це, за невеликими винятками, прийнято в Європі, або ж ця діяльність включена в «нормальне» правосуддя, як в країнах із загальним правом – все-таки має політичне значення, хоча він і не займається роботою політичного характеру. Політичне значення роботи Конституційного суду пояснюється тією простою обставиною, що як у сфері законодавства, так і в сфері його здійснення Уряд проводить свою політику в рамках, так чи інакше юридично сформульованих, які відображають правові принципи. І ці рамки виключають багато можливостей, які можуть виникати з політичних міркувань, але суперечать конституційності.

Знову слід зазначити, що ця «політична діяльність» має непрямий характер, тобто Конституційний суд не бажає втручатися в процес правотворчості, він приймає рішення тільки з тих політичних питань, які вже кодифіковані, й тільки лише щодо їх юридичних взаємозв'язків, незважаючи на обставини і наслідки політичного рішення.

Багато фахівців і навіть сам Конституційний суд вважають особливо проблематичним т.зв. попередній нормативний контроль, який означає перевірку ще не прийнятої правової норми з погляду її відповідності Конституції [9]. Таке коло правомочностей (пункт «а» §1 закону № XXXII від 1989 року), по суті, виділяє угорський Конституційний суд з низки європейських конституційних судів, власне кажучи, подібними повноваженнями володіє лише французький Конституційний суд. Саме ці майже безпрецедентно широкі повноваження і спроби використовувати їх у політичних цілях змусили Конституційний суд звужити своє коло правомочностей [10]. Згідно з цим рішенням, «Конституційний суд є не експертом Державних зборів, а суддею, який оцінює результати законодавчої роботи парламенту. Суд здійснює аналіз законопроектів з метою здійснення попереднього нормативного контролю (для того щоб попере-

дити прийняття антиконституційних законів). ДЗ передають текст законопроекту Конституційному суду для розгляду в остаточній формі до голосування по цьому документу в цілому або після нього, але до оприлюднення».

Рішення, які формулюють згадані і подібні принципи, практично перенесли попередній нормативний контроль – за винятком одного важливого випадку, – на той етап, коли закон уже прийнятий парламентом, але ще не підписаний Президентом республіки і не оприлюднений. Ця обставина, з одного боку, ще не позбавила Конституційний суд від можливості звинувачень у втручанні в політику, а з іншого боку – не стала на заваді зміцненню ролі Президента республіки як захисника Конституції.

Звинувачення у «втручанні в політику» було сформульовано насамперед через рішення в зв'язку з крайнощами законодавчих актів, прийнятих у результаті боротьби різних політичних сил (звичайно, в тих крайніх її різновидах, коли за звичкою посиляються на народ і суспільну думку). Цю антиконституційність, яка криється в політичних позиціях, що відбилися в правотворчих прагненнях, в даному випадку відчував і уряд, але з різних причин не побажав виступити проти неї, використовуючи власну компетенцію захисника Конституції. Це призвело до найбільш різких звинувачень Конституційного суду в прямій політичній діяльності, тим більше, що в окремих випадках опозиційні партії раніше займали позицію, відповідну рішенням Конституційного суду або подібну їй.

Небезпека використання Конституційного суду як засобу політичної боротьби особливо значна в разі абстрактного нормативного контролю (пункт «ж» §1 закону XXXII від 1989 року). Не випадково, що Конституційний суд обмежив коло своїх повноважень саме в цьому відношенні, бо після зміни ладу йому порівняно рано довелося взятися за тлумачення Конституції, а це, хотів він того чи ні, означало вирішення питань, пов'язаних з розбіжностями

ми політичних поглядів всередині коаліції [11].

Говорячи про різноманітні приватизації і реприватизації на основі колишніх об'єктів власності, можна навести приклад постанови, що стосується запиту Прем'єр-міністром конституційного тлумачення цих понять. Глава уряду зробив запит щодо конституційного тлумачення питання, що мав основне значення при розробці одного з законів, це питання виникло через розбіжності між передвиборчими програмами коаліційних партій. Одна коаліційна партія – Незалежна партія дрібних землевласників – проголосила реприватизацію родючих земель, у той час як у випадку іншої власності Уряд оголосив політику компенсаційної приватизації. З політичних причин Прем'єр-міністр і Уряд не наважилися відкрито відкинути програму коаліційного партнера, тому довелося поставити питання про трактування понять. Конституційний суд розтлумачив §70 / А Конституції (з урахуванням її §9 і 1-го абзацу §13) таким чином, що подібна диференціація була б антиконституційною [12].

Конституційний суд пізніше обмежив таке абстрактне тлумачення Конституції законопроектами, відхиливши попередній нормативний контроль урядових постанов або розпоряджень міністрів. Якби Конституційний суд взявся за це, то йому довелося б узяти на себе й відповідальність законодавчої та виконавчої влади, і виникло б якесь правління Конституційного суду, що діаметрально протилежне закладеним у Конституції принципам організації держави [13].

Вже слідом за рішенням № 21 від 1990 року вибухнула буря, тим більше, що в даному випадку було абсолютно зрозуміло, що замість політичної домовленості питання було вирішене абстрактним нормативним контролем. Не дивно і те, що саме з цього моменту почалися політичні атаки на Конституційний суд, які згодом не тільки посилювалися, але в окремих випадках втрачали почуття міри і зачіпали навіть Конституцію, особливо після рішення з

питання т.зв. законопроекту Зетені-Такача, прийнятого в результаті запиту Президентом республіки на попередній нормативний контроль.

Як відомо, ініціатором цього закону був не уряд, а два депутати від найсильнішої правлячої партії. Правда, «пурифікаторські» настрої – яких так вдало уникнув іспанський парламент перехідного періоду (тому прихильники політичної чистки і кримінальних прецедентів без кінця посилюються на відмінності між перехідними періодами в Угорщині та Іспанії!) – виходили не тільки від найсильнішої правлячої партії, а й від опозиційних політичних сил. Однак коли в результаті політичної напруженості, породженої невирішеними економічними і соціальними проблемами, настав час відволікати увагу населення, уряд – правда, за відсутності Прем'єр-міністра – підтримав прийняття парламентом закону, який врешті-решт, за рішенням Президента республіки, був представлений на розгляд Конституційного суду.

Конституційний суд прийняв рішення, яке не тільки мало величезне значення і вплинуло на подальший розвиток угорського права, але і в результаті якого Суд виявився в центрі політичного урагану. Одним з його джерел було одне специфічне негативне явище: під час політичних переговорів 1989 року не було досягнуто однозначної угоди про те, як бути з політиками, котрі скоїли злочин за попереднього режиму, наскільки можна вважати політичні помилки злочином і чи можна політичну відповідальність перекваліфікувати в кримінальну відповідальність (у такій країні, в історії якої, особливо в історії останнього п'ятдесятиріччя, можна знайти цілу серію негативних прикладів і наслідків такого стибу); не було навіть домовленості про те, як після зміни системи використовувати державних службовців, які займаються нейтральною професійною роботою. Можна уявити, що сам факт ведення переговорів їх учасники оцінили як мовчазну згоду, що виключає «притягнення до відповідальності», але в письмовій угоді ці питання не фігурували (хоча

більш вузький кабінет Уряду звернув увагу державного міністра, який брав участь у переговорах від імені УСРП, на необхідність вирішення цього питання).

Отже, в політичному плані можна було знайти два види рішення. Згідно з першим варіантом, до кримінальної відповідальності можна притягнути тих, хто здійснив кримінальний злочин за наявності відповідного закону, але без перекваліфікації політичної відповідальності в кримінальну. Однак разом з цим найбільш доцільним здавалося припинити поетапне залучення до відповідальності, яке склалося історично та яким довгий час характеризувалася угорська політична дійсність і, на жаль, було одним з найменш привабливих компонентів угорської політичної культури. Відповідно до другого можливого варіанту, правопорядок «першого періоду» (на розсуд: починаючи з 1944, з 1948 року або з 4 листопада 1956 року) не можна вважати легітимною правовою системою, так що такі основні принципи кримінального права, як неспроможність зворотної сили законів, некараність за відсутності закону і некараність за давністю терміну

злочину можна ігнорувати, іншими словами, практично можна довільно карати всіх, кого доцільно покарати за політичними мотивами. Природно, такий підхід був сформульований ще до виборів 1990 року: «Спочатку покараємо, почистимо, а потім почнемо будувати правову державу».

Яку політичну підтримку отримали притягнення до відповідальності – цього сьогодні вже ніхто не знає. У всякому разі, К. Кулчар у своїй відомій праці вказував на те, що значна частина суспільства таку політику не підтримує [14]. Набагато важливіше цього (і в політичному сенсі), чи вдасться досягти примирення в країні, розсіяти знову поширені страхи, сприяти інтеграції суспільства (що, втім, є і однією з функцій правової системи) або ж з цього погляду частина правового регулювання дисфункціональна. Безсумнівно, що в даному випадку рішення Конституційного суду мало політичний характер, але мова йшла не про політичне рішення, а про те, що КС з юридично бездоганим підходом вирішив питання, юридичне як за формою, так і за змістом, та для цього йому навіть не довелося вийти за межі тексту Конституції.

Література

1. Arató, A. Forradalom, restauráció és legitimáció – In: *Politikatudományi Szemle*, 1993, II, N 3.
2. Ágh, A. A kényszerdemokrácia paradoxonai In: *Társadalmi Szemle*, 1992, XLVII, N 12.
3. Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mkab.hu>.
4. *Körösényi András*, A magyar politikai rendszer – Budapest, Osiris Kiadó, – 1998. 206-203 oldal
5. Kulcsár, K. Modernisation and the Reform, – In: *The New Hungárián Quarterly*, Vol. XXXIX, 1988, № 110.
6. 1991 évi IVVIII – A bírósági végrehajtásról törvény. II – old. 202.
7. Bihari, M. Politikai stílus és politikai kultúra Magyarországon a 90-es évek elején – In: *Magyarország politikai évkönyve*. Budapest, 1993.
8. Pokol, B. A magyar parlamentarizmus szerkezete. A hatalmi «négyzet» súlyelosztásai – In: *Társadalmi Szemle*, XLVIII, 1993, № 8-9 h N 10.
9. Szekfű, G. Az alapjogok értelmezése és védelme az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében – In: Kilényi, G. (ed.) *Alkotmánybíráskodás*, Unió Kiadó, Budapest, 1993.
10. 1991 évi XVI – A bírósági végrehajtásról törvény.
11. *Kukorelli István*, Az alkotmányozás évtizede. Budapest, *Korona Kiadó*, – 1995. 20, 98-99 oldal
12. 1990 évi XXI – A bírósági végrehajtásról törvény. old. 73-82.
13. 1990 évi LXII – A bírósági végrehajtásról törvény. old. 136-144.
14. Kulcsár, K. A «jog uralma» és a magyar alkotmánybíráskodás – In: *Politikatudományi Szemle*, 1993, N 1.